

RECENZE

«REVIEWS»

by Martin Klapetek; Eduard Krumpolc; Zdeněk Duda; Michal Opatrný; Ctirad Václav Pospíšil; Pavel Ambros; Tomáš František Král

Source:

Studia Theologica (Studia theologica), issue: 43 / 2011, pages: 155–175, on www.ceeol.com.

The following ad supports maintaining our C.E.E.O.L. service

eBooks on Central, East and Southeast Europe

Как судили Алексея Пичугина. Судебный репортаж.

The Trial against Aleksey Pichugin.
Report on the Proceedings.

By **Vera Vasilyeva**

Human Rights Publishers, 2007, Praha
(in Russian)

Journalist Vera Vasilyeva has put together a compendium of her court reports on the case of the former security chief of former oil giant Yukos, Aleksey Pichugin. The book covers the second trial of Pichugin.

more on:

www.dibido.eu

chážíme „universale concretum“, které je „pravdou dějin“ a klíčem k porozumění jejich dějové i jevové šíři, protože oslavený Kristus je naplněná absolutní budoucnost stvoření i člověka.

Pospíšilova kniha je nejen originálním přínosem k filosofickému i teologickému promýšlení významu času a dějin, k hledání jejich smyslu a naplnění, ale obsahuje také přesah do spirituality. Vede totiž čtenáře k zaujetí osobního postoje k problému smysluplnosti jeho vlastního osobního příběhu, který nachází svůj vzor v příběhu Muže z Nazareta, jenž je v knize ukázán jako absolutní Pravda dějin. Kniha je proto možné doporučit k četbě každému, kdo se vážně zamýšlí nad smyslem života člověka jako osoby, národa jako společenství osob a celého lidstva i vesmíru jako veškerenstva stvoření.

Eduard Krumpolc

HANS KÜNG:

FREUD A BUDOUCNOST NÁBOŽENSTVÍ

(Praha: Vyšehrad, 2010. 160 s.
ISBN 978-8074290152)

V roce 2010 vydalo nakladatelství Vyšehrad knihu významného

teologa Hanse Künga s trefně zvoleným názvem *Freud a budoucnost náboženství*. Jeho práce vzniklé v posledních desetiletích v rámci aktivit Institutu pro ekumenická bádání nebo nadace Světový étos jsou pro zájemce o teologii prostě nepřehlédnutelné. Právě nakladatelství Vyšehrad již vydalo v češtině knihy *Krédo: Apoštolské vyznání víry dnes, Světový étos pro politiku a hospodářství* nebo *Věčný život*. Podobě je to i s odkazem Sigmunda Freuda na poli psychoanalýzy a v tomto případě konkrétně při výzkumu obecného fenoménu náboženství. V češtině v různých edicích postupně vyšly jeho zásadní texty, jako např. *Nutková jednání a náboženské úkony, Totem a tabu, Budoucnost jedné iluze, Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy* a v neposlední řadě i *Muž Mojžíš a monoteistické náboženství*. To je podle mého názoru poměrně důležitý detail, ke kterému se v této recenzi vrátíme později.

Máme před sebou text vzniklý za poměrně specifických podmínek, které reflektovaly mimo jiné i rozvoj moderních forem religiozity. Právě výsledky prací z pera různých psychoterapeutů a psychiatrů vedly některé teology k soustavnému zájmu o takto konstituovanou kritiku náboženství. Z pohledu teologie šlo hlavně o vyrovnání se s falešnými obra-

zy Boha a jejich nahrazení zcela odlišnými úvahami. Ty by byly ze strany konkrétního člověka chápány jako osvobozující vzory a z pohledu terapie samotné i jako uzdravující představy. Problém však stále zůstává v tom, že pro zastánce psychoanalýzy nehraje náboženství obvykle kladnou roli a ve srovnání například se sexualitou je pak často opomíjeným tématem. Jak se máme podle Künga s touto disproporcí vyrovnat?

Kniha *Freud a budoucnost náboženství* v sobě obsahuje dva zajímavé texty, kdy každý z nich vznikl v trochu odlišném kontextu. Studie *Bůh – infantilní iluze? Freudova kritika náboženství* (v českém vydání s. 13–98) je nedílnou součástí publikace *Existuje Bůh?*, za kterou autor získal od Americké asociace psychiatrů Cenu Oscara Pfistera. Küng zde čtenáři vykresluje Freudův negativní vztah k náboženství obecně. Ten je formován zkušenostmi s katolickým ritualismem ztělesněným jeho chůvou a antisemitismem, který je vykreslen v reáliích tehdejšího vídeňského společenského života (s. 18–19). Pro pochopení následujícího vývoje je důležitý exkurs do oblasti mechanistické fyziologie. Neboť místo náboženství, politiky či filozofie mnozí považovali za univerzální lék na všechny nemoci tehdejší doby pří-

rodní vědy. Víra v Boha však není prostě nahrazena vědeckou argumentací, ale z vědecké metody se takto stal světový názor, „věřilo se v ni“ (s. 21). Autor dále vystihuje Freudův odborný posun od fyziologie k psychologii a od neurologie k psychopatologii. V návaznosti na předchozí myšlenky nakonec i psychoanalýza již není jen vědeckou a léčebnou metodou, ale stává se univerzálním nástrojem vysvětlování (s. 31). Pak je možné například tvrdit, že náboženské rity se podobají neurotickým nutkavým jednáním. Podle mého názoru je však důležité si uvědomit, že přes veškerou podobnost nutkavé neurózy a náboženství je pro Freuda neuróza deformací náboženství (s. 36). Opět se nám takto projevují nástrahy příliš rychle zobecňujícího pohledu na Freudovy antireligiózní názory. Küng se o několik desítek stran později k tomuto tématu vrací a poukazuje na to, že psychoanalýza nemá nutně za následek ateismus. Freudův ateismus byl jeho osobním postojem a nevychází z psychoanalýzy, nýbrž jí předchází (srov. s. 64, 74).

S ohledem na téma knihy se stále opakuje zásadní otázka: odkud se bere vnitřní síla náboženských představ? Freud se domnívá, že máme co dočinění se splněním nejstarších přání lidstva, jejichž zdrojem je však nevědomí. Pak tajem-

ství jejich síly spočívá v síle těchto přání (s. 25). Küng s lehkostí sobě vlastní přesně rekonstruuje proces Freudovy aplikace vývojových schémat na dějiny náboženství. Činí to v sounáležitosti s popisem evolučního schématu, který je využíván v tehdejší etnologii. Neboť i z psychologického hlediska souvisí hledání původu náboženství těsně se zkoumáním jeho podstaty (viz později i na s. 43). Náboženství tedy překvapivě vychází z oedipovského komplexu veškerého lidstva, vyrůstá z otcovského komplexu a jeho ambivalence. Podle mého názoru se zde objevuje jeden důležitý moment, neboť Freud při pozdější rekapitulaci svých teorií mluví o slavné „totemové hostině“ jako o hypotéze. Trvá na ní i přes přiznanou historickou spornost a všeobecnou kritiku svých interpretací, které se mu dostalo ze strany etnologů a religionistů (s. 39). Domnívám se, že tato část knihy *Freud a budoucnost náboženství* se asi nejvíce přiblížila českým úvodním přehledům metodologie religionistiky od prof. Karla Skalického, prof. Břetislava Horyny nebo doc. Ivana Štampacha. Téma je v této knize sice popsáno z detailnějšího pohledu psychologie náboženství, ale překládaná schémata již byla v našem prostředí publikována. Zsvěcenější čtenář již zde očekává nějaké hlubší Kün-

govy komentáře, ale bohužel se mu jich nedostává.

Küng podle svých slov považuje za oprávněnou Freudovu kritiku chybných forem náboženství, zneužívání moci v církvích a tradičního obrazu Boha (s. 79–80). V tomto bodě se ale terminologie použitá oběma mysliteli rozcházejí. V čem se podle mého názoru projevuje tato disharmonie? Freud se totiž zabývá pouze psychologickou povahou náboženských představ, které považuje jen za iluze. Nezajímá ho jejich pravdivost, neboť je nepovažuje za skutečnost: „toto zkoumání si neklade za cíl hodnotit pravdivost náboženských učení. Stačí nám odhalení jejich iluzivní psychologické povahy“ (s. 44). Na druhou stranu za pojmem „náboženství“ se u Künga v posledku objevuje křesťanství a při charakteristice neduhů „církve“ se vypočítávají prvky typické hlavně pro římské katolíky. Dále je zařazen oddíl Kritika a argumenty proti ní (s. 84–89), kde Küng vytváří přehlednou strukturu složenou z odstavců vždy uvedených výrazy „kritika tvrdí“ a „konkrétně se namítá“. Jedná se zřejmě o výtah z děl autorů zmíněných v poznámce č. 17 ze s. 83. Čtenáři však není zcela jasné, kdo nakonec říká „přesto platí“ a z jakých důvodů takto volí. Zda se jedná o výtahy z Freudových myšlenek, které

Küng považuje za správné, nebo je to jeho vlastní interpretace předkládaných hypotéz. Diskuze se týká přehnaného rozšíření pojmu libida, přecenění faktorů raných zážitků a prostředí, hledání příčin neurotických poruch mimo oblast sexuality a v neposlední řadě také zpochybnění univerzality oidipovského a kastracního komplexu.

Na tento text navazuje děkovná americká přednáška *Náboženství – poslední tabu? O vytěšňování religiozity v psychologii, psychiatrii a psychoterapii* (v českém vydání s. 101–134). Základním tématem je zde patologie, tedy práce s trpícím člověkem, ať už je jeho nemoc tělesné či duševní povahy. Autor si klade otázku, jaké místo by mělo náboženství zaujímat v běžné psychiatrii (s. 105). Na dalších stránkách originálním způsobem přenesl proces „vytěšnění“ na náboženství, a to u samotných psychiatrů. Tento fenomén je nakonec Küngem aplikován obecně na akademicky vzdělané a racionálně vychované lidi. Proto lze podle mého názoru tuto myšlenku vztáhnout i na současnou religionistiku. Souvislost mezi religiozitou samotných religionistů a metodologickým přístupem k předmětu jejich výzkumu byla mnohokrát tématem různých odborných debat. V našem prostředí podobná diskuze probíhala v devadesátých

letech 20. stol. Na druhou stranu se však v textu přednášky opakují motivy z první části knihy. Jedná se například o výčet bodů, které Küng oceňuje na Freudově kritice náboženství (srov. s. 76–80 a 109–110), a také se čtenář ve stejné podobě setkává s argumenty Freudových oponentů (srov. s. 84–89 a 111–113). Je to motiv, který částečně narušuje jinak zdařilé propojení těchto dvou samostatných textů v jednu publikaci.

Obě části jsou v závěru knihy samotné doplněny o poznámkový aparát (s. 135–150), který čtenáři napomáhá rekonstruovat Küngovu heuristiku na úrovni odborných diskusí poloviny osmdesátých let 20. století. Jak jinak by se mohla objevit tvrzení typu: „Jeden z nejvýznamnějších religionistů současnosti, Mircea Eliade, ...“ (s. 63), nebo „poukázal nedávno ... již citovaný Günter Hole“ (s. 122). V tomto historickém vymezení autorem použitých podkladů je podle mého názoru problém. Domnívám se, že i český čtenář by jistě ocenil výsledky bádání v této oblasti za posledních třicet let. Samotné Freudovy texty o náboženství, které Küng používá jako základní kameny svého pojednání, již v češtině publikovány máme. Knize samotné by docela slušel doslov některého z našich předních psychiatrů nebo psycho-

logů náboženství (třeba s vazbami na teologické prostředí), ve kterém by se zájemci o tuto problematiku mohli seznámit se současnými poznatky. Je tedy Küngova práce i nyní součástí odborných diskusí mezi teologií a psychoanalýzou, nebo je to již dávno záležitost minulosti? Současná reflexe závěrečného textu „Postscriptum: o jedné empirické studii na toto téma“ (s. 132–134) se doslova nabízí. Tento postřeh bezprostředně souvisí ještě s jednou otázkou, a to komu je vlastně tato kniha určena. Je jistě dobré si ujasnit, zda se jedná jen o doplnění určité mezery v překladech Küngova díla do češtiny, což ocení hrstka odborníků zabývajících se psychologií náboženství, teologií nebo psychoanalýzou. Do této skupiny můžeme jistě zařadit i vysokoškolské studenty zmiňovaných oborů. Jak již bylo řečeno výše, v knize se například objevují témata z dějin religionistiky, která již byla v našem prostředí dříve zpracována. Pokud je však text určen pro širší čtenářstvo, nebude asi jednoduché přistoupit k němu bez předchozího porozumění základních pojmů a souvislostí. Tímto se opět navracím k tomu chybějícímu doslovu, který by teoreticky mohl reflektovat i tuto rovinu (doporučení další studijní literatury v češtině apod.).

Knihy byla zdařile přeložena Helenou Medkovou z německého originálu z roku 1987. Text je plynulý a čtenář nemá problém sledovat autorovu myšlenkovou linku. Výjimečně se objevují nejasnosti plynoucí ze samotného překladu. Těch si podle mého názoru laický zájemce o studium náboženství nevšimne a odborník se nad nimi pozastaví s myšlenkou na tolik potřebnou vícevrstevnost současného čtení textů (terminologické nepřesnosti ohledně prvního použití „českého“ výrazu „religionistika“ na s. 32, poněkud překvapivé označení „kvalitnější církevní pomocná věda“ na s. 82). K detailům patří určitá nejednotnost v řešení přechylování ženských příjmení do češtiny, nebo jejich ponechání v původním tvaru (matka Amalie Freud na s. 17, Ruth Benedict na s. 63, Johanna Herzog-Dürck na s. 104, avšak případ Berty Pappenheimové na s. 24). Lze tedy jistě konstatovat, že nakladatelství Vyšehrad opět zvolilo zajímavý titul pro svou bohatou vydavatelskou činnost.

Martin Klapetek